

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Meijers en Van Oven, daar zeiden ze Meneer tegen Feenstra, R.

Citation

Feenstra, R. (1994). Meijers en Van Oven, daar zeiden ze Meneer tegen. *Bw-Krant Jaarboek*, 9-18. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/36934>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/36934>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Meijers en Van Oven, daar zeiden ze Meneer tegen

Interview met Prof. mr. R. Feenstra

De redactie spreekt Professor Robert Feenstra (Batavia 1920) thuis, in zijn werkkamer, van de Leidse Hout slechts gescheiden door zijn tuin en het wegdek van de Van Slingelandtlaan. Een interview met een pragmaticus.

I

Nee, lange dagen maak ik niet meer. 's Morgens zit ik hier pas vanaf zo'n half negen. En 's avonds werk ik doorgaans niet — nu ja, ik corrigeer wel eens een drukproef.

Wie ik in mijn eigen studietijd in Amsterdam de meest inspirerende hoogleraar vond? Daar hoeft ik niet lang over na te denken. Dat is Van Apeldoorn. Die is jullie hoogstens bekend als de grote NSB-er, of in de tweede plaats als auteur van een inleiding tot het recht. Met de oorspronkelijke versie daarvan ben ik groot geworden. Hij heeft mij in het eerste jaar het meest geïnspireerd, niet alleen voor de rechtenstudie, maar ook voor de rechtsgeschiedenis. Want hij gaf zowel inleiding als oudvaderlands recht. Hij was eenvoudig een uitstekend docent. Een type dat het nu misschien niet meer zo goed zou doen, iemand die heel klassiek zijn betoog opbouwde, niet van het een op het ander springend, niet bijzonder levendig, maar zeer indringend, en door de inhoud van wat hij zei, heel overtuigend. Van hem heb ik college gehad voordat de Duitsers het land binnenvielen. Diegenen die hem in de oorlog hadden, herinneren zich alleen dat hij Hitler citeerde, voor zover ze nog op college kwamen. De meesten kwamen helemaal niet meer.

Ik sta in mijn bewondering voor Van Apeldoorn niet alleen. Ook andere studenten vonden hem een bijzonder goed docent. Ik had een joodse jaargenoot, de latere hoogleraar verzekeringsrecht in Rotterdam, Leo Mok, die hem in 1979 nog publiekelijk als een groot leermeester heeft genoemd. Ik heb Van Apeldoorn herdacht in het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, het enige echte in memoriam dat over hem verschenen is.

Zeker, de colleges van Paul Scholten waren ook heel bijzonder. Er werd gerepondeerd, en dat was toen een uitzondering. Enkele mensen, niet altijd de meest prijzenswaardige, zaten op de eerste rij. Die zeiden altijd iets. Maar Scholten gaf ook aan anderen beurten. Ik zat in hetzelfde dispuut — B.E.E.T.S. — als zijn jongste zoon Ynso en zat met hem in dezelfde bank.

Wij pretendeerden dat alleen wij in een bepaalde bank in de Agnietenkapel mochten zitten, in de Beetsbank. De oude Scholten wist natuurlijk precies wie wij waren.

Maar om nou te zeggen dat ik door Paul Scholten gevormd ben... Dat ik college van Scholten had, dat was pas in mijn derde of vierde jaar. Ik heb hem dus wel gehoord, en zijn colleges ook bijzonder gewaardeerd. Hij stelde vragen, dat was heel levendig. Het was ook het enige college dat ik verder nog gevolgd heb. Ik had, voor zover ik niet onderduiken moest, ook geen zin om colleges te volgen. Maar ik ben niet verder gegaan in het burgerlijk recht, een echte leermeester was Scholten dus niet voor mij.

II

Van Apeldoorn maakte me enthousiast voor het vak, meer dan Hoetink, die Romeins recht gaf. Diens invloed heb ik eerst later ondergaan.

Hoetink gaf niet zo inspirerend college. Wat hij zei was interessant, maar het werd door weinigen gewaardeerd. Ik schreef het braaf op, en keek het thuis na, dan kreeg het achtergrond. Maar echt iets overbrengen op enthousiaste wijze, nee. Ik ben in 1940-1941 nog een soortement student-assistent van Hoetink geweest. Ouderejaars studenten werden ingeschakeld bij het geven van wat we nu werkgroepjes zouden noemen. Maar Hoetink is toen snel opgepakt. Ik ben wel door hem geïnspireerd om deel te nemen aan een rechtshistorische prijsvraag. Dat bestond toen, door de Faculteit uitgeschreven. Later heb ik, samen met Fischer, in Leiden er zelf een laten uitschrijven, maar daar heeft nooit iemand op geantwoord. Hoetink heeft mijn tekst zelf niet meer kunnen nakijken, omdat hij toen al geschorst was. Mijn antwoord is door anderen beoordeeld, in de oorlog, en ik heb er nog de gouden medaille van de Universiteit van Amsterdam mee gewonnen.

Na de oorlog ben ik eerst naar Zwitserland geweest, heb daar een semester gestudeerd, nominaal in Bern, de facto in Lausanne. Daar had ik ook een inspirerende leermeester, Philippe Meylan, van wie ik in de eerste plaats Frans heb geleerd. In de tweede plaats waardeerde ik zijn bijzonder levendige wijze van college geven. Hij doceerde het Romeinse recht met teksten in de hand, met alle moderne apparatuur die daar bij hoorde, zoals dat toen in de mode was. Maar dat was later, toen ik zelf al aan mijn proefschrift bezig was.

III

Toen ik terugkwam, in mei 1946, heeft Hoetink gevraagd of ik zijn assistent wilde worden. Ik zou ook bij Hoetink promoveren, maar dat is toen niet doorgegaan omdat hij er weinig aan deed. Hij was een buitengewoon intelligente, veelzijdige man, die absoluut niet alleen jurist was, niet alleen een geleerde. Hij had een zeer brede belangstelling. Hij was hoofdredacteur van de Winkler Prins. Hij liet me daarvoor stukjes nazien en bewerken. Van hem heb ik heel veel geleerd, ook buiten het recht. Vooral methodologisch heb ik veel aan hem gehad. Dat klinkt ook wel door in mijn Leidse intrede. Iets als anachronistische begripsvorming, in de geschiedenis in het algemeen en in de

rechtsgeschiedenis, daar was hij van bezeten — hoewel dat niet helemaal de goede uitdrukking is: Hoetink was uitermate flegmatiek, en zelfs, als ik dat zo zeggen mag, een beetje lui. Als ik voor mijn proefschrift bij hem kwam, dan arriveerde ik 's avonds tegen acht uur, en dan was hij ononderbroken zelf aan het woord tot twaalf uur. Dat was erg de moeite waard, maar voor het proefschrift bleef dan nog een half uurtje over. Uiteindelijk heeft hij het niet eens gelezen voordat de drukproeven er waren. Intussen was ik toen al naar Fischer overgestapt.

Fischer was benoemd tot buitengewoon hoogleraar oudvaderlands recht in Amsterdam, hij was gewoon hoogleraar in Leiden. Hij gaf een privatissimum met een man of vijf, zes. Dat was heel goed. Ik zat daar als assistent van Hoetink bij. Hij deed het op een uitermate concrete, degelijke manier. Hij nam dan een speciaal onderwerp, zoals de geschiedenis van bezit geldt als volkomen titel, of van de overdracht van roerend goed, vooral in het oudvaderlandse recht, maar in ruimer verband gebracht. Daar heb ik echt het handwerk geleerd: hoe je omgaat met bronnen, hoe je rustig moet interpreteren — anders dan Hoetink, die meer keek naar de principiële vragen.

Maar of zij nu leermeesters waren, in de oude betekenis van het woord — nee, niet echt. Wat de algemeen-culturele en methodische aspecten van het vak betreft, heb ik me wel altijd de leerling van Hoetink gevoeld. Ik sta daarin wel niet geheel maar toch tamelijk alleen. Zijn ideeën hebben weinig ingang gevonden. Een school van Hoetink bestaat niet, evenmin als van Fischer trouwens, van Van Apeldoorn nog minder. De voornaamste leerling van Van Apeldoorn was overigens Fischer, die in 1934 bij hem gepromoveerd is. Strikt wetenschappelijk gezien ben ik dus de kleinzoon van Van Apeldoorn. Als je dat verder doortrekt kom je terecht bij Rengers Hora Siccama, die hoogleraar was in Utrecht en die ook een omstreden rol heeft gespeeld in de oorlog. Maar dat was een grand seigneur.

IV

Wat er veranderd is in de jaren dat ik in Leiden hoogleraar was? Toen ik in 1952 van Utrecht naar Leiden kwam, viel mij op, in één woord, de grote homogeniteit die bestond in de faculteit. In Utrecht was verdeeldheid. Het grote probleem in Utrecht was dat enkele mensen daar in de oorlog erg goed waren geweest, en dat andere minder goed geweest waren. Dat bleef een tegenstelling. Je had altijd het idee dat er geen groot samenhangend geheel was. In Leiden was er veel meer eenheid. Daar gold het oude Middeleeuwse principe dat er nooit gestemd werd. Dat is nog heel lang zo gebleven, misschien wel tot de WUB. De minderheid volgde de meerderheid. Dat bevordert het beeld van een eenheid natuurlijk. Er werd wel heel hard gediscuteerd. Ja, en we konden ook met alle professoren nog aan de grote groene tafel zitten, waar jullie nu zitten met de examenuitslag. In Utrecht had je twaalf hoogleraren, hier iets meer. Er was een zeer hechte geest van samenwerking.

Toen ik wegging, in 1985, had ik het idee dat het een heleboel kleine koninkrijkjes waren geworden, ook al door de fysieke scheiding van Graven-

steen, Rapenburg en Hugo de Grootstraat. Die ontwikkeling begon al met het Gravensteen, dat ik verbouwd heb zien worden. Ik heb daar het cement nog ingelopen.

Ik vond na Utrecht Leiden een grote vooruitgang, maar dat is met de bril van de Amsterdammer bekeken. In beide plaatsen moest ik wennen. In Leiden zaten veel meer Amsterdammers, meer dan in Utrecht. En, wat ik graag zeg — tot ergernis van velen —, Van Oven, Meijers en Fischer waren Amsterdammers. Hoetink was wel Leenaar, maar in mijn ogen toch wel een halve Amsterdammer, omdat hij weer de leerling van Meijers en Van Kan was geweest. Maar Meijers en Van Oven waren er niet meer toen ik kwam. Cleveringa was er nog, die ging later naar de Raad van State.

V

Ik vond het plezierig om onderwijs te geven. Maar niet het grote hoorcollege, daar ben ik nooit echt goed in geweest. Wel de kleine werkgroep, dat heette in 1952 niet zo — de privatissima, die deed ik met groot genoegen. Het grote college, dat ging helemaal niet goed in het eerste jaar. Het was ook moeilijk de opvolger van Van Oven te zijn. Van Oven gaf enorm levendig college. Hij stelde vragen; hij wist waar iedereen zat. Die technieken heb ik nooit beheerst. Ik had een assistente van hem geërfd; die vond dat ik het anders moest doen, zoals Van Oven. Ze is niet lang gebleven.

Ik had buiten het reguliere onderwijs natuurlijk ook andere privatissima, zoals voor het lezen van middeleeuwse juridische handschriften. Dat bestaat nog steeds.

Ja, er was inderdaad ook dat rechtsvergelijkende privatissimum. Dat deden we met verschillende hoogleraren. Het was het initiatief van Jan Drion, in 1961, als ik het me goed herinner, drie jaar voor zijn dood dus. Huib Drion was er ook, maar die speelde daar geen vooraanstaande rol. Jan Drion was de grote meester in die tijd. Hij was de meest inspirerende van het gezelschap. Voor Engels recht had je toen nog Geert de Grooth. En voor het Oosteuropese recht zat Szirmai erbij, in 1948 uit Hongarije gevlucht, de voorganger van Feldbrugge. En we hadden nog een specialist voor het Chinese recht, dat was Van der Valk. Dat was het oorspronkelijke team. Later is Fokkema gekomen; hij heeft min of meer de leiding overgenomen, in 1965. Dat was de laatste daad van Jan Drion: het benoemingsvoorstel van Fokkema. Als lector. Dat gaf problemen, want Fokkema was niet gepromoveerd. Daar heeft Jan Drion toen nog een hele knappe brief over geschreven. Twee dagen later is hij doodgegaan. Blok, die is er in 1964 bijgekomen. En later ook Feldbrugge, in plaats van Szirmai. Maar de bloeitijd was toch in het begin.

Er waren weinig studenten, maar je kreeg natuurlijk wel de beste. Of het de ideale vorm van onderwijs is, weet ik niet — met vijf hoogleraren, en dan moest je moeite doen om evenveel studenten te vinden! Op elke bijeenkomst moest één van ons een verhaal vertellen. De discussie ontspan zich dan vaak boven het hoofd van de studenten.

Het heeft mij enorm geïnspireerd: ik had het historische gedeelte, de

gemeenschappelijke grondslagen blootleggen was mijn taak. Jan Drion was ook historisch uitstekend onderlegd, die kon de vraagstelling dus goed maken. Het ging helemaal niet alleen om het Romeinse recht, maar juist ook om de latere ontwikkeling van het Europees privaatrecht. Het eerste onderwerp was — ook weer, net als bij Fischer — bezit geldt als volkomen titel. Romeins recht speelt daar natuurlijk een geringe rol bij, en toen moest ik weer putten uit mijn niet-romeinsrechtelijke verleden. Want dat heb ik ook gehad, mijn proefschrift bevat grotendeels niet-Romeins recht, deze oriëntatie dankte ik vooral aan Fischer. Van het begin af aan heb ik de rechtsgeschiedenis Europees willen opvatten; Franse, Duitse en Italiaanse bronnen en literatuur heb ik steeds op grote schaal verwerkt. Veel van mijn latere artikelen zijn voortgekomen uit inleidingen gehouden bij die privatissima. Het onderwerp dat me het meest geboeid heeft, was de ongerechtvaardigde verrijking. Daar heb ik ook veel over geschreven.

VI

Het verlies van de kennis van het Latijn bij de rechtenstudent? Och, dat is te overkomen. Ik heb vanaf het begin gezien dat dat een verloren zaak was. Als je maar goede vertalingen maakt. Daar heb ik me veel mee bezig gehouden: de tekstenboeken en nu de nieuwe vertaling van het Corpus Iuris. Hopelijk dit jaar verschijnen de eerste tien boeken van de Digesten. Eén boek, Boek IX, voornamelijk over de Lex Aquilia, heb ik samen met Spruit vertaald; de vertalingen van de andere boeken heb ik allemaal als redacteur kritisch gelezen.

Naar mijn mening wordt de betekenis van het vertalen van teksten onderschat. In de eerste plaats natuurlijk de moeite die het kost. Maar in de tweede plaats, ik wil het benadrukken, de betekenis die het kan hebben om de waarde en de invloed van het Romeinse recht aan te tonen. In het onderwijs heb ik het altijd heel belangrijk gevonden om Romeinsrechtelijke teksten te behandelen, met vragen, zoals tot nu toe is gebeurd. Mijn huidige opvolger ziet daar geloof ik weinig in, maar wat mij betreft is dat essentieel. Dat maakt het onderwijs in het Romeinse recht het meest interessant. Die teksten hebben ook in de loop der eeuwen steeds een andere betekenis gekregen; het loont de moeite dat nader uit te zoeken. En je kunt daar dan dingen omheen vertellen, over de invloed die ze gehad hebben. Ja, teksten lezen vind ik heel belangrijk.

VII

De vraag waartoe de bestudering van het Romeinse recht dient, in hoeverre de rechtsgeschiedenis in het teken moet staan van het belang ervan voor het geldende recht, heeft mij van het begin af aan beziggehouden. Mijn Leidse intrede gaat erover. De discussie wordt nog steeds gevoerd, onlangs nog in *Ars Aequi*, door Ankum en Zwalve. Of er een uitweg uit het dilemma is? Ach, ik ben een man van compromissen. Ik heb geprobeerd die uitweg op mijn manier te vinden. Er is geen algemeen abstract antwoord op de vraag waartoe de bestudering van het Romeinse recht dient. Ieder zal op zijn eigen manier een oplossing moeten zoeken.

Enigszins teruggekomen op de ideeën die ik in mijn oratie heb ontwikkeld, ben ik wel. Ik heb daar het een en ander over gezegd in mijn afscheidscollege. Ik blijf erbij dat er geen ‘klassiek systeem’ van Romeins recht is, van Justiniaanse en latere smetten ontdaan, dat de moderne jurist ten voorbeeld zou kunnen worden gehouden. Ik houd ook vol dat de onderzoeksmethode er een moet zijn van een terugwerken in de geschiedenis van de interpretatie van de ons overgeleverde bronnen van het Romeinse recht, van het heden tot in de twaalfde eeuw. Af en toe levert dat ‘bijprodukten’ op: ook voor de moderne jurist nuttig.

Wat ik echter meer en meer ben gaan inzien, is dat men niet kan volstaan met het traditionele rijtje: Glossatoren, Postglossatoren in de middeleeuwen, Humanisten in de zestiende eeuw, de zogenaamde *Usus modernus Pandectarum* in de zeventiende en achttiende eeuw, maar dat meer aandacht moet worden besteed aan de leer van het natuurrecht. Voor de meesters van de zogenaamde Late Scholastiek van de zestiende eeuw, voor Hugo de Groot en de bekende natuurrechtelijke auteurs van de zeventiende en achttiende eeuw, en ook de auteurs van een lichter genre werken, zoals de *Summae confessionariae*, de zogenaamde biechtliteratuur, had ik destijds te weinig aandacht. Al deze auteurs hebben hun invloed gehad op de interpretatie van de begrippen en regels van het Romeinse recht; kennisneming van hun werk is dan ook absoluut noodzakelijk. Een dergelijke ‘Europese privaatrechtsgeschiedenis’ — bij gebrek aan beter, zal ik die term toch maar gebruiken — ligt juist ook voor de Nederlandse rechtshistoricus voor de hand: wij zijn in Nederland bevoorrecht wat betreft de beschikbaarheid van bronnenmateriaal, vooral voor wat betreft de buitenlandse secundaire literatuur. Er is geen land waar de rechtsgeschiedenis werkelijk Europees wordt beoefend. In Frankrijk kennen ze alleen de Franse literatuur, in Duitsland alleen de Duitse. Dat was in de vorige eeuw misschien zelfs wel beter.

VIII

Mijn kritiek op de gedachte dat men een ‘klassiek systeem’ van Romeins recht zou moeten onderwijzen, wordt niet door iedereen gedeeld. Ankum vindt van wel, terwijl Zwolve daar tegenin gaat. Volgens hem is het de tragiek van Van Oven geweest, dat hij het verband tussen het Romeinse recht en het moderne recht bij het klassieke recht heeft gezocht. Op dat punt ben ik het met Zwolve volkomen eens. Anderzijds vind ik dat hij het allemaal veel te simplistisch gesteld heeft, met name de tegenstelling historisch of dogmatisch de rechtsgeschiedenis beoefenen; hij denkt dan voornamelijk aan Romeins recht. Daar ben ik tussen haakjes ook tegen: het gaat hier om rechtsgeschiedenis in het algemeen, niet alleen om Romeins recht. Ik heb de beide vakken gegeven: oudvaderlands recht en Romeins recht. Het Romeinse recht heeft wel een belangrijkere invloed gehad, maar die andere wortels moet je niet verwaarlozen. Het gaat daarbij niet alleen om wat vaak nog ‘Germaans recht’ genoemd wordt, maar ook om de invloed van het natuurrecht. Dat valt in de discussie tussen Ankum en Zwolve helemaal weg.

Dus ik ben het met Zwolve wel eens tegen Ankum dat het geen misstap is om juist de latere ontwikkeling te beklemtonen, anderzijds stelt Zwolve het wel wat simplistisch voor. Eigenlijk wil Zwolve helemaal geen echt-historische benadering meer, althans niet in de colleges, en dat kan volgens mij niet. Daar heeft Ankum terecht op gewezen.

IX

Ja, en dan de vraag hoe het in Leiden zou moeten in het onderwijs. Dat systeem van twee keer rechtsgeschiedenis, eerst ideeëngeschiedenis in het eerste jaar en dan gedifferentieerd naar studierichting erop terugkomen in het derde jaar, dat vind ik in beginsel een goed idee. Het zou jammer zijn wanneer dat verloren ging. Ik heb bij de invoering van dat systeem aan het eind van de jaren zeventig ook een vrij belangrijke rol gespeeld.

Je moet van het begin af aan meteen alles relativiseren. Dat is naar mijn idee bij uitstek de taak van de rechtshistoricus. Naast elkaar positief recht, rechtsvergelijking en rechtshistorie: enerzijds beoefenaars van het positieve recht, anderzijds mensen die de regels daarvan meteen 'in Frage stellen'. Zoals ik het ook in mijn boekjes die bij ideeëngeschiedenis werden gebruikt, heb gedaan. Men moet er in het begin aan raken en niet alle vergelijking en historie uitstellen. Maar ik ben zelf natuurlijk opgegroeid met het andere systeem: veel rechtsgeschiedenis, zowel Romeins recht als oudvaderlands recht, in het eerste jaar.

X

Meijers. Over hem wil ik inderdaad graag iets zeggen. Ik heb me indertijd nogal geërgerd aan die uitspraken in 'Acht civilisten in burger', als zou Meijers' betekenis — in vergelijking met die van Eggers of Scholten — overschat zijn. Ik heb zo het idee dat Van Dunné, die ik natuurlijk ook als student heb gehad, het vuurtje wat heeft aangestookt en mensen lelijke dingen heeft laten zeggen. Het zat ook wel een beetje in de selectie van de personen. Dorhout Mees en Petit laten zich positief over Meijers uit. Anderen, de een wat meer de ander wat minder, geven allerlei kritiek. Ik weet niet of dat nou altijd hun volle overtuiging was, zoals het nu in het boek staat. Dat is een heel persoonlijke indruk, ik zal daar verder ook geen namen bij noemen.

XI

Toen ik in Leiden kwam, was Meijers al met emeritaat. Maar invloed van Meijers heb ik zeker ondergaan. Vooral na zijn dood, omdat ik zijn historische geschriften heb uitgegeven. Dan leer je iemands werk wel heel goed kennen.

Maar ook persoonlijk heb ik hem toch vrij goed gekend. Al voor ik hoogleraar was. Toen ik in 1949 promoveerde, had Fischer tegen mij gezegd: 'Je moet je proefschrift ook maar aan Meijers sturen'. Daar had ik anders niet zo aan gedacht. Toen kreeg ik een briefje terug van Meijers, dat hij het met belangstelling had gelezen, met name omdat ik aandacht had besteed aan de statuten van bepaalde Italiaanse steden, die een rol speelden bij het recht van

reclame. Daar schreef hij laconiek bij: 'Er zijn echter nog veel meer Italiaanse bronnen op dit gebied te vinden. Wanneer U geïnteresseerd bent, moet U maar eens bij mij langs komen'. Dat was mijn introductie bij Meijers door Fischer. Toen ben ik bij Meijers thuis gekomen, al in de zomer van 1949, na mijn promotie, om die bronnen te gebruiken. Dat was de huidige Meijers-bibliotheek, die stond verspreid in dat huis aan de Rijnsburgerweg. Ik mocht er werken en bleef soms de hele dag. Dan werd ik voor de lunch uitgenodigd en familie, dat betekende vooral met mevrouw Meijers. Ik heb van het begin af aan over m'n onderzoek kunnen praten; ik heb hem dingen gevraagd. Het was erg inspirerend.

En daarna, toen ik eenmaal benoemd was in Utrecht, hebben ze me secretaris van het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis gemaakt. Dat was een creatie van Meijers. Ik ben toen ontboden door Meijers en Van Oven, die nog allebei in functie waren. Dat was begin 1950, meer dan vier jaar voor zijn dood. Vanaf dat ogenblik heb ik hem dus meegemaakt in het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis, waar hij een leidende rol speelde. Van Oven schreef misschien meer, maar Meijers was toch *de* man, die alles leidde. Hij was toen de laatste overlevende oprichter van het tijdschrift. Ik moet zeggen dat ik bij die vergaderingen erg geïnspireerd werd door Meijers. We waren allemaal een beetje bang voor hem. Hij was niet zo'n makkelijke man. Van Oven was jovialer en gezelliger.

XII

Meijers was ongelooflijk veelzijdig. Dat begon al met zijn 'Ligurisch erfrecht', erfrechtstelsels die in de ogen van de toenmalige geleerden tot het 'Germaanse recht' behoorden, maar dat bestreed Meijers nu juist. Hij had een enorme bronnenkennis, ook op het gebied van de algemene en de politieke geschiedenis. Maar tegelijkertijd ook op het gebied van het geleerde recht, met name de geschriften van de professoren uit Orléans in de 13e eeuw. Dat is helemaal zijn werk. Daar weten ze in Frankrijk nog steeds niks van. De enige die daar iets van gemaakt heeft is Meijers. Hij heeft een fundamenteel artikel geschreven, in 1919 al. Dat heb ik in het Frans doen verschijnen, wat mij in het buitenland de naam bezorgde een leerling van Meijers te zijn.

Behalve dat geleerde recht beheerste hij ook heel goed het Romeinse recht, maar niet het Romeinse recht zoals Ankum het wil beoefenen. Voor hem begon het bij het Corpus Iuris, niet met wat ervoor zit. Hij had niet eens een kritische uitgave van het Corpus Iuris. Hij zei: 'Je kunt het ook doen met een latere uitgave. Daar staat het tenminste in zoals ze het in de middeleeuwen gebruikten'. Dat was natuurlijk wel gechargeerd gezegd, maar het sprak mij wel aan. En bedenk dat hij daarnaast ook op het gebied van het oud-Hollandse recht enorm veel heeft gedaan. Als ontdekker en uitgever van die manuscripten van Van Bijnkershoeke en van Pauw. En dat alles naast zijn werk op het gebied van het burgerlijk recht en het i.p.r.

Het gezag dat hij in de faculteit genoot? Dat was heel groot. Hij was natuurlijk niet meer in de faculteit toen ik kwam. Iedereen tutoyeerde elkaar

in de faculteit, behalve Meijers en Van Oven, daar zeiden ze Meneer tegen. Dat was de regel indertijd. Er waren natuurlijk veel leerlingen van Meijers in de faculteit. Er werd zeer positief tegen hem aangekeken.

XIII

Ja, wat Meijers op rechtshistorisch gebied gepresteerd heeft, is eenvoudig fantastisch. Hij ging nooit van vooropgezette meningen uit, maar kwam zoekend vanuit het heden bij het verleden terecht. Want zo is het gegaan. Omdat hij het deel erfrecht van Asser bewerkte, kwam hij tot het Ligurisch erfrecht. Omdat hij internationaal privaatrecht gaf, is hij gekomen tot de geschiedenis van het i.p.r. en daarmee bij die mensen van Orléans van de dertiende eeuw. Meijers als rechtshistoricus stelt vrijwel alle anderen in de schaduw, zowel in Nederland als in het buitenland.

De invloed die ik van Meijers onderging, dat kwam toch vooral door die vertaling van zijn geschriften. Hoewel dat niet altijd een even aangename taak was. Hij was ongelooflijk slordig. Het stikte van de fouten. Dat geldt ook voor de geschriften over het moderne recht. Hij citeerde soms de data en de vindplaatsen van de arresten uit het hoofd. Voor rechtshistorische studie is die slordigheid heel vervelend. Als je de boeken zelf had, kon je het nazien, maar anders... Maar ja, het was zo fantastisch wat hij allemaal deed. En niet alleen juridisch — ook zuiver historische feiten heeft hij in een ander licht weten te plaatsen. Hij was heel begaafd. Hij had een enorme kennis van zeer vele dingen en een oorspronkelijke mening. Aan de andere kant was hij enorm bescheiden. Hij stond open voor alles.

XIV

Maar zijn *invloed* als rechtshistoricus, die acht ik niet zo erg groot. Er zijn wel rechtshistorische proefschriften bij hem geschreven, hoewel dat eigenlijk niet tot zijn competentie behoorde, onder andere een heel goed proefschrift over de ontwikkeling van de executie door de broer van de grote Pitlo, R.W.H. Pitlo. Maar school als rechtshistoricus kon hij uiteraard niet maken, het was z'n leeropdracht niet. Er zijn natuurlijk, naast mij, wel mensen die van hem geleerd hebben. Dat zijn er niet veel, behalve mijn eigen leerlingen, die natuurlijk geïndoctrineerd zijn. Maar mensen die zeggen: Meijers is mijn voorbeeld, nee.

Ja, in het buitenland, daar wordt hij nog als *de* Nederlandse rechtshistoricus gezien. Anderen kennen ze helemaal niet. Invloed heeft hij internationaal dus wel, maar vooral op het gebied van het geleerde recht. Dat Ligurische recht is door niemand aanvaard. Maar hij heeft een aantal van de daarvoor gebruikte rechtsbronnen uit België, Frankrijk, Zwitserland en Oostenrijk uitgegeven. Daardoor wordt hij algemeen erkend. Ja, ik getuig graag van die invloed van Meijers op mij.

Welk boek ik aan studenten zou voorschrijven als ik volkomen vrij zou zijn in mijn keuze? Ik ben geneigd om niet een modern boek te nemen, want dat is te veel aan mode onderhevig. Ik zal ook niet de Digesten nemen of de Instituten van Gaius of Justinianus. Maar iets waar ik in mijn Utrechtse tijd veel uit geciteerd heb op college: het Discours Préliminaire van Portalis. In prachtig Frans geschreven. Het is de toespraak die hij heeft gehouden bij de *présentation* van de Code Civil. Over recht in het algemeen en de codificatie in het bijzonder doet hij daar allerlei aartsberoemde uitspraken, die veel geciteerd worden. Wat dat betreft is het wel wat afgezaagd om het te noemen. Veel studenten zullen het tegenwoordig niet meer in het Frans kunnen lezen. Ik weet niet of het ooit in het Nederlands vertaald is (het interview vond plaats voor de verschijning van de vertaling van Van Roermund, Tanghe en Willekens, *red.*), maar dan zal het veel van zijn charme verloren hebben. Het zijn van die prachtige, korte, kernachtige zinnen.

Ik ben het Frans ook gaan waarderen omdat ik veel in die taal geschreven heb. En door het vertalen van Meijers. Meijers schreef niet bepaald erg helder. Bij de vertaling gaat zich dat wreken. Die Fransman met wie ik de door anderen gemaakte vertalingen besprak, vroeg dan: 'Is het nou A of B?' En dan kon het dat allebei zijn. Meijers had soms misschien juist bedoeld dat het A of B zou kunnen zijn. Het Frans dwingt tot een heldere formulering. Je kunt niet zoals in het Duits alles afzwakken met 'wohl' of 'etwa'. In het Frans is het hom of kuit. Ja, jullie begrijpen dat ik nogal gallofiel ben.